

7. Чернобай А. М. Правове забезпечення фінансування системи вищої освіти / А. М. Чернобай // Фінанси України. – 2005. – № 4. – С. 127.

Рецензенти:

Ткачук І.Г. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника;

Криховецька З.М. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника.

УДК 519.86+331.45

ББК 65.3

Загорняк В.Б., Івануса А.В.

**ПРО ЕКОНОМІЧНІ ВИТРАТИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ
ПРОМИСЛОВОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІ**

Приватний вищий навчальний заклад
“Інституту управління природними ресурсами”,
кафедра менеджменту,
78200, Івано-Франківська обл.,
м. Коломия, вул. Тютюнника, 11А,
тел.: 0343334457,
e-mail: volodymyrzag@gmail.com

Національний лісотехнічний університет України,
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України,
кафедра економіки та менеджменту деревообробних
підприємств,
79057, м. Львів, вул. Ген. Чупринки, 103,
тел. : 0322392748,
e-mail: ivanusa@gmail.com

Анотація. Розглядається одна з методик теоретичного розрахунку економічних витрат підприємства в результаті нещасних випадків на виробництві.

Ключові слова: промислова безпека, економіка охорони праці, економічні ризики, прямі та непрямі витрати.

Annotation. One of methods of theoretical calculation of economic charges of enterprise is examined as a result of industrial accidents.

Key words: industrial safety, economy of labour protection, economic risks, direct and indirect charges.

Вступ. Уявлення про систему промислової безпеки за минулі десятиліття зазнали певних змін. Спочатку вона трактувалась у вигляді елементів промислової безпеки, тобто чинників, що впливають на її стан, які були згруповані в компоненти системи таким чином:

- правові (законодавчі, соціальні, економічні);
- організаційні (нагляд, експертиза, ліцензування, дії при аваріях, регіональні);
- інформаційні (методи оцінки небезпек, банки даних);
- галузеві (нафта й газ, хімія і нафтопереробка, гірські роботи, перевезення небезпечних вантажів та інші).

З розвитком закордонних і вітчизняних досліджень у галузі промислової безпеки [1–4] і поглиблення розуміння їх предмета уявлення про таку систему змінювалося. У

сучасній її структурі додатково виділено три таких компоненти системи: економічний, соціальний і освітній. Виділення економічних елементів в окремих компонент продиктовано збільшенням за останні роки їх значення в забезпеченні промислової безпеки внаслідок ліквідації існуючої раніше системи адміністративного управління. До того ж особлива важливість цього компонента зумовлена необхідністю управління промисловою безпекою, передусім, за допомогою економічних важелів.

Постановка завдання. Забезпечення необхідних умов праці – це дієвий метод збільшення продуктивності праці, а отже, і покращення результатів економічної діяльності підприємства. При цьому важливо правильно визначити й економічно оцінити всі необхідні витрати на промислову безпеку.

Результати. При переході до ринкової економіки змінюється роль держави в системі управління охороною праці й, насамперед, управління промисловою безпекою. Держава виступає гарантом прав працівників на працю в умовах, які відповідають вимогам безпеки та гігієни, а забезпечення цих умов для працівників є вже завданням самого підприємства. У сучасному суспільстві це завдання вирішується реалізацією схем компенсації збитків від нещасних випадків на виробництві. Ці схеми є ефективним засобом мотивації працедавців до створення на підприємстві високого рівня промислової безпеки й підвищення умов праці їх працівників. Основним гаслом сучасної економіки охорони праці є “Безпека окупається!”. Адже правильне управління промисловою безпекою сприяє як збереженню здоров’я та життя працівників, так й успішному економічному розвитку підприємства.

Нині система забезпечення промислової безпеки ґрунтується на основі концепції двокомпонентності професійного ризику, коли вважається, що негативні прояви виробничого середовища зводяться до травм різної тяжкості та професійних захворювань. Це вимагає управління безпекою праці за показником травматизму й професійної захворюваності. Очевидно, що вони не є статистично чіткими навіть для відносно великих підприємств, особливо в сучасних умовах при значній міграції робочої сили, коли важко довести адресність професійних захворювань.

Однак професійний ризик має не дво-, а трикомпонентну структуру й домінуючу роль у ній відіграє його прихована складова, що виявляється у вигляді загального погіршення здоров’я працюючих, зумовленого несприятливими чинниками виробничого середовища, і має обґрунтовану кількісну оцінку. Усе це переконує в тому, що для побудови науково обґрунтованої системи управління безпекою праці необхідно відмовитися від використання двокомпонентної і прийняти трикомпонентну структуру професійного ризику, визнавши в ній домінуючу роль саме цієї прихованої складової. Це дозволить налагодити управління і контроль у галузі безпеки праці за статистично достовірними, об’єктивними й найбільш соціально значущими параметрами. Зрештою, це істотно підвищить і соціально-економічну ефективність роботи галузі за рахунок зміни пріоритетів, обґрунтованого перерозподілу коштів і вдосконалення діяльності відповідних управлінських структур.

Існує чимало методів класифікації та опису витрат на усунення наслідків від нещасних випадків, аварійних ситуацій на виробництві. Визначають вартість нещасного випадку з позицій постраждалого працівника, підприємства, держави. У 20-х роках Х. Хайнрих запропонував теорію “айсберга” [5], за якою втрати підприємства від нещасних випадків розділив на прямі та непрямі. Прямі витрати включають у себе заробітну плату, яка виплачується в період відсутності працівника, медичне обслуговування, оплату медичної допомоги та інші витрати, які виникають безпосередньо в результаті нещасного випадку. Непрямі витрати – це всі інші витрати, які виникають унаслідок нещасного випадку: втрата робочого часу інших працівників, пошкодження майна, сировини й продукції, падіння іміджу підприємства, витрати на ведення справ у

суді, штрафи, зниження продуктивності та інше. Хайнрих зауважив, що не всі нещасні випадки на виробництві призводять до травм та інвалідності. Легкі травми можуть зумовлювати в сукупності більше витрат.

Непрямі витрати виникають у результаті того, що більшість нещасних випадків тягнуть за собою так званий прихований збиток, пов'язаний із зупинкою виробництва, відшкодуванням матеріальних збитків, з необхідністю перенавчання персоналу та інше. У більшості випадків приховані втрати в 4–5 разів більші за прямі витрати.

Зіставлення втрат і видатків на заходи, які поліпшують умови праці, дозволяє визначити економічну ефективність (або неефективність) цих видатків. Підхід до визначення ефективності залежить від того, що є об'єктом спостереження – окреме робоче місце (як це може бути на малому підприємстві), середнє підприємство (цех) або велике підприємство.

Щодо робочого місця, то потрібно застосовувати саме такий підхід для визначення видатків, у зв'язку з нещасними випадками на виробництві, який приведе до ліквідації цих причин (табл. 1).

Таблиця 1

Витрати підприємства у зв'язку з нещасним випадком на одному робочому місці

А. Прямі витрати
Витрати в день нещасного випадку
Виплати за тимчасову непрацездатність (якщо втрачено цілий робочий день або його частину)
Витрати, пов'язані з наданням допомоги (транспорт, медичні послуги та ін.)
Витрати при тривалій втраті працездатності
Витрати для відшкодування видатків від заподіяної працівникові шкоди (всього), з них: <ul style="list-style-type: none"> - допомога з тимчасової непрацездатності; - відшкодування втраченого заробітку; - одноразова допомога; - витрати на медичну, соціальну й професійну реабілітацію; - інші витрати.
В. Непрямі витрати
Витрати на наймання, навчання, інструктаж нового найманого працівника
Витрати, пов'язані з розслідуванням нещасного випадку
Недовиробіток продукції в день нещасного випадку
Втрати сировини, матеріалів, продукції
Інструмент, устаткування
Загальні (сумарні) витрати у зв'язку з нещасним випадком

За наявності всіх необхідних даних про такі витрати на підприємстві можна визначити середні величини витрат на один нещасний випадок для даного виробництва.

Сумарна величина витрат у зв'язку з нещасними випадками показує ту економію, яку можна було б отримати при недопущенні цих випадків, що дозволяє ставити питання про величину капітальних витрат, при вкладенні яких буде отриманий прибуток. Проте очевидно, що інвестиції капітального характеру приведуть також і до інших результатів (зростання продуктивності праці). Це пояснює той факт, що заходи, пов'язані з упровадженням ергономіки, дають значніший ефект, ніж заходи вузького призначення. Тому розрахунок загального економічного ефекту при здійсненні заходів щодо поліпшення умов праці на виробництві зводиться до підрахунку економії витрат, що виникають через нещасні випадки, і до розрахунків зростання продуктивності праці. У кожному конкретному випадку розрахунок зростання продуктивності праці залежатиме від того, які чинники цього процесу будуть задіяні.

Витрати на забезпечення промислової безпеки праці можна умовно розділити на дві складові:

1) витрати, які пов'язані:

- зі зменшенням ризику настання або повним запобіганням нещасних випадків на виробництві;
- зі зменшенням ризику для робітників захворіти професійними захворюваннями;
- з поліпшенням умов праці, наприклад, зниженням рівня шкідливих чинників з допустимих значень до оптимальних; мета таких заходів – підвищення продуктивності та привабливості праці;
- із запобіганням аварій і виходу з ладу устаткування;

2) витрати на:

- виплату пенсій і відшкодувань за каліцтво, одноразові виплати, виплати у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю;
- розслідування нещасних випадків;
- медичну допомогу;
- навчання нових працівників замість травмованих;
- ремонт зіпсованого устаткування чи його заміну;
- недоотримання продукції, пов'язаної з тимчасовою непрацездатністю працівника та з розслідуванням нещасного випадку або усуненням його наслідків.

Основна мета витрат за першою їх складовою – це понизити, а в ідеалі звести до нуля витрати за другою складовою.

Висновки. Нещасні випадки на підприємствах, у цілому, позначаються на рівні життя населення, позаяк нерідко мають своїм наслідком:

- зростання цін на товари, оскільки пов'язані з нещасними випадками на виробництві прямі та непрямі витрати можуть призводити до зростання й виробничих витрат;
- скорочення валового національного продукту в результаті негативного впливу наслідків нещасних випадків на людей, устаткування, будівлі та ін.;
- додаткові витрати у вигляді збільшених сум премій, страховок на покриття компенсаційних виплат потерпілим, а також відрахувань на підвищення заходів безпеки, покликаних запобігти виникненню надалі подібних інцидентів в аналогічних ситуаціях.

Запропонована методика формування витрат, пов'язаних із забезпеченням промислової безпеки праці, якою передбачено виділення двох складових, перша з яких охоплює видатки на запобігання нещасних випадків, захворювань та аварій, а друга – на відшкодування втрат з указаних причин, була успішно апробована при аналізі й обліку системи забезпечення промислової безпеки праці на нафтогазовидобувних підприємствах. Економічна ефективність такої методики визначається відносним оптимумом витрат за першою складовою з одночасною мінімізацією їх частки за другою складовою.

1. Гогіташвілі Г. Г. Управління охороною праці та ризиком за міжнародними стандартами : навчальний посібник / Гогіташвілі Г. Г., Карчевський Є. Т., Лапін В. М. – К. : Знання, 2007. – 367 с.
2. Совершенствование условий труда на промышленных предприятиях / [М. И. Долишний, А. М. Вейнберг, Г. Г. Гогиташвили и др.]. – К. : Наукова думка, 1979. – 236 с.
3. Романчук А. Нові форми управління охороною праці / А. Романчук // Охорона праці. – 2005. – № 11. – С. 17–18.
4. Льовкін М. Економічний стимул – один з важелів зниження травматизму / М. Льовкін // Охорона праці. – 2001. – № 12. – С. 15–16.
5. Охрана труда и бизнеса. – Международная организация труда, 2007. – 258 с.

Рецензенти:

Артюшок К.А. – кандидат економічних наук, завідувач кафедри економічної теорії, декан економічного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету ім. акад. С. Дем'янчука;

Михайловський В.І. – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та менеджменту деревообробних підприємств Національного лісотехнічного університету України.